

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY
V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ
41 (1999)

ISSN 1211-7250
ISBN 80-86023-23-0

BRNO 2000

9 9990385

150, —

PŘEHLED VÝZKUMŮ 41 (1999)

- Vydává: Archeologický ústav AV ČR Brno
Královopolská 147, 612 00 Brno
E-mail: infor@iabrno.cz
- Odpovědný redaktor: PhDr. Jaroslav Tejral, DrSc.
- Redakce a příprava pro tisk: Mgr. Balázs Komoróczy, Ing. Petr Škrdla, Ph.D.,
PhDr. Lubomír Šebela, CSc., RNDr. Vladimír Hašek, DrSc.,
Mgr. Richard Zatloukal, Miroslav Lukáš, Alice Del Maschio,
Dana Gregorová
- Na titulním listě: Orlovice, okr. Vyškov. Letecký dokumentační snímek
zaniklého hradu.
- Tisk: BEKROS
- Náklad: 350 ks

© 2000 by the Authors.

All rights reserved.

AÚ AV ČR Brno, Královopolská 147, 612 00

GEOFYZIKÁLNÍ PROSPEKCE A DOSAVADNÍ ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM V PROSTORU EPILENGYELSKÉHO RONDELU Z UHERSKÉHO BRODU – KYČKOVA

Vladimír Hašek, Archeologický ústav AV ČR Brno
Jiří Pavelčík, Uherský Brod

Polykulturní lokalita Uherský Brod – Kyčkov se nachází ca 500 m jihozápadně od města, na první, levobřežní (jižní) terase řeky Olšavy. Sídliště zaujalo širokou pseudoostrožnu, která se mírně zvedá k jihozápadu. Ze severu ji vymezuje hrana terasy Olšavy, na jihu a na východě údolí bezejmenného potůčku. Západní okraj, dnes vymezený úvozovou poľní cestou, plynule přechází do okolního terénu. Jak prokázal archeologický výzkum nebyl povrch pseudoostrožny rovný jako v současnosti. Její střed severo-jihním směrem protínal nehluboký široký žleb. K jeho zaplnění došlo v průběhu 4.-3. tisíciletí před Kr., kdy byla poloha odcloněna. Tehdy započala abraze výše položených míst a zanášení údolí. Současně začala působit i eolická sedimentace, která přinášela v podobě prachových bouří (uvedený stav trvá dodnes) jemné částičky černozemě z jihovýchodní příkarpatské oblasti. Někdy v průběhu první poloviny 3. tisíciletí př. Kr. byla terénní deprese již zaplněna. Svědčí o tom pozůstatky chat bádenské kultury, které se zachytily na hladině sedimentů, vyplňujících údolí. Po geografické stránce leží Kyčkov na okraji severovýchodního úbočí Černé hory (kóta 364), která náleží k transolšavským předhůřím Vizovických vrchů a vytváří první předsunuté pásmo proti Bílým Karpatům. Geologické podloží tvoří mohutné souvrství pískovců a lupků magurského flyše, které překrývají diluviální štěrkové terasy Olšavy. Svrchní pokryv reprezentuje mladodiluviální spraš, patrně würmského stáří, jejíž hladinu kryje černozem.

Pseudoostrožna byla v průběhu pravěku osídlena a to v období epilengyelu skupinou Uherský Brod-Kyčkov, kterou můžeme synchronizovat se starší fází jordanovské skupiny v Dolním Slezsku, v Čechách a na střední Moravě a s ludanickou fází lengyelské kultury na Slovensku. Po ní následovala osada lidu s bádenskou kulturou (stupeň III); pohřebiště ze starší fáze nitranské kultury; osada z období přechodné věteřovsko-mohylové fáze střední doby bronzové; osada z horákovské kultury a osada z období laténského. V předložené studii nás bude především zajímat rondel, který náležel k nejstarší osadě, vybudované na pseudoostrožně (epilengyel I). Mimo něj byly v jižní části plošiny nalezeny dva rondely menších rozměrů, ale ty nebyly dosud prozkoumány.

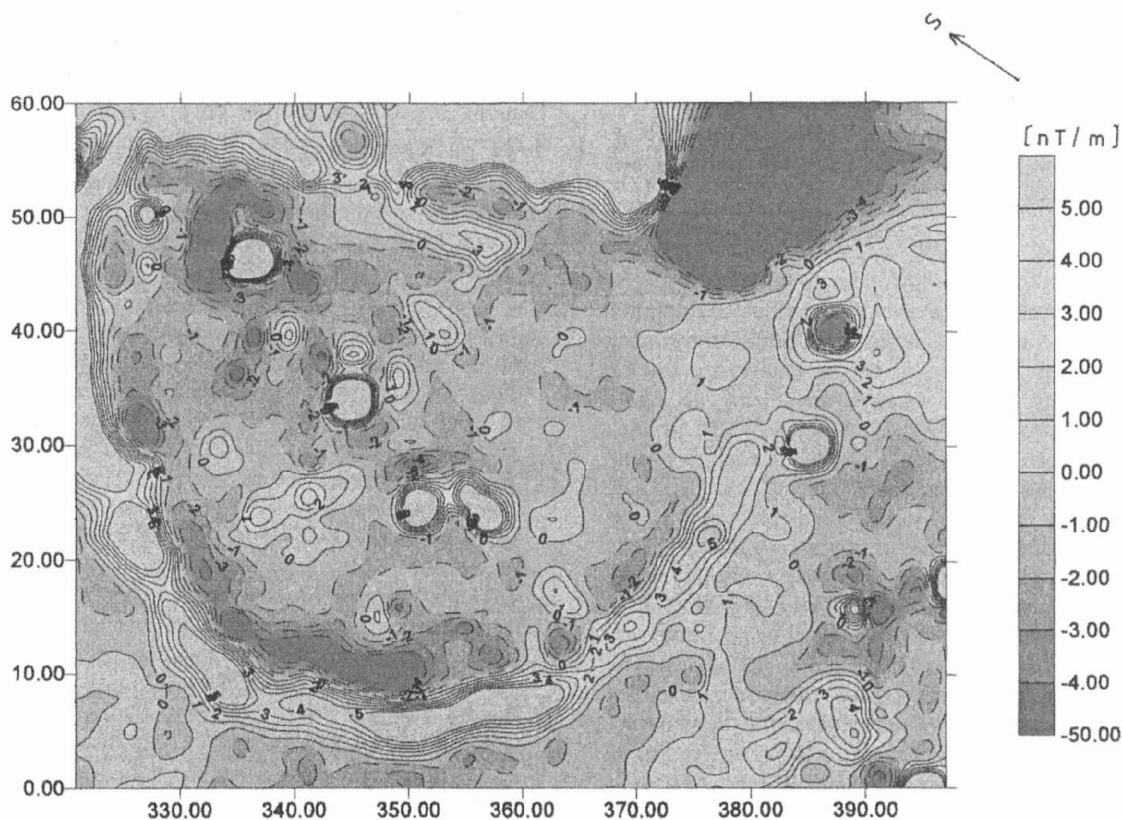
Kruhový příkop byl lokalizován výkopovými pracemi při výzkumech v letech 1948 a 1964 v severovýchodním sektoru pseudoostrožny, tj. východně od v té době ještě nezaplňného příčného údolí. V roce 1999 byla v rámci přípravných prací před výstavbou silničního obchvatu města upřesněna jeho poloha a celkové rozměry pomocí geofyzikální prospekce (Hašek – Tomešek 1999). Z výsledků obou průzkumů, jimž byl objekt podroben, vyplynulo, že rondel neměl půdorys přesně kruhového tvaru. Délka severo-jihní osy činí ca 60 a východo-západní ca 65 m. Jak naznačovaly výsledky výkopů a plně potvrдила měření vertikálních gradientů magnetického pole (obr. 1), byl severní sektor objektu zničen erozivní činností řeky. Z terénní situace jasně vyplynulo, že Olšava při meandrování ve své lužní nivě oderodovala náporovou hranu terasy i s pravěkými objekty, které se nacházely v tomto prostoru. Zkoumaný objekt je tvořen pouze příkopem, který je, jak ukázaly geofyzikální práce, na jihovýchodní straně přerušen jediným ca 5 m širokým vstupem (viz obr. 1). Pozůstatky palisád – žlábků, které doprovázejí rondely z období MMK I, nebyly výkopy ani geofyzikálně prokázány. Rovněž hlína, která byla vytěžena při hloubení příkopu, nebyla navršena na val, ale byla patrně rozptýlena v okolním terénu, nebo alespoň zčásti použita při stavbě chat resp. vhozena do řeky.

Příkop měl lichoběžníkovitý průřez s rovným dnem, což je zásadní rozdíl proti rondelům starším (MMK), u kterých je dno tvarováno do hrotitého žlábků (tzn. Spitzgraben). Stěny příkopu se do podloží nezařezávaly ostře, ale jejich horní část se zprvu zahlubovala pozvolna (viz obr. 2) a teprve v jisté hloubce počaly strmě klesat. Pouze v řezu, který se nacházel v severní části sondy č. 1/48, byla jižní (vnitřní) stěna příkopu 60 cm nad dnem přerušena 60 cm širokou a 60 cm vysokou převlakou, na níž ležela kostra ovce. Příkop měl standardní rozměry. Šířka ústí se pohybovala v rozmezí 400-550 cm; hloubka od 130 do 250 cm a šířka dna mezi 150 až 235 cm. Vzhledem ke konfiguraci terénu byla většinou vnitřní stěna příkopu o něco vyšší než vnější. Výplň příkopu pod šedou ornici a černým B-horizontem o celkové mocnosti 60-70 cm tvořila tmavě hnědá až černá kompaktní hlína. Místy ji prostupovaly

hroudy. Její humidní složky silně probarvovaly spraš, do níž byl objekt zapaščen (stěny objektu). Nade dnem se v ní střídaly písčité a sprašové vložky – proplásky. V jižní části příkopu, v řezu, který byl proveden v jižní části sondy 1/48, ležela nade dnem vrstvička kamenů.

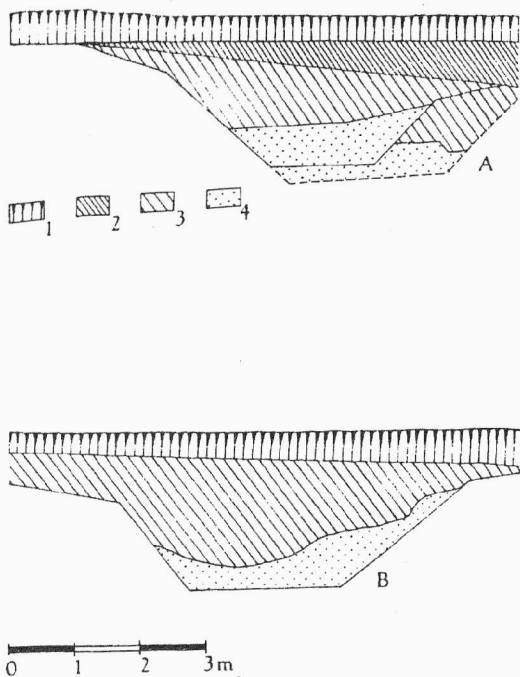
Profily zachycené v řezech v polích 2/48 a 4/48 (obr. 3) ukázaly, že příkop byl udržován (čištěn) a splachy minimálně jednou vybrány. Při čištění nebyla zachována původní hloubka příkopu a dno se v tomto případě nacházelo o 20 cm výše. Rovněž šířka byla o ca 1 m menší. Z analýzy profilů vyplynulo, že dolní 1/3 zahloubení příkopu byla poměrně rychle zaplněna splachy. V následujícím období z poloviny až dvou třetin otevřený příkop pokryla vegetace, která zpomalila, ne-li úplně zastavila zanášení. Svědčí o tom situace odkrytá v poli č. 4/48. Při průzkumu objektu č. 8/48 byl získán materiál ze stupně bádenské keramiky. Jáma měla rozměry 270x225x40/214 cm; dno vykazovalo míry 296x282 cm a delší osa byla orientována SV-

JZ (Azmg 40°). Z uvedených proporcí vyplývá, že reprezentuje typickou „díži“, tj. jámu trapézovitého průřezu. Zásyp tvořila černá hlína zastoupená drobnými hrudkami černé a červené mazanice. Objekt byl zahlouben tak, že západním okrajem ústí a části západní stěny narušil východní (v daném případě vnitřní) stěnu příkopu. Tento střet se projevil tím, že na hladinu hnědé vrstvy s písčitymi a sprašovými proplásky (splachy) se ve výšce 50 cm nade dnem nasouval suťový kužel černé hlíny s úlomky mazanice, shodný s výplní jámy 8/48. Sesuv stoupal po východní stěně až do úrovně dolní části jámy, kde končil. Od ústí jámy a místa kontaktu obou celků byl oddělen 70 cm vysokou mezerou, tzn. že zásyp jámy napadal do ještě otevřeného příkopu. Po zpevnění výplně jámy byla jeho svrchní část splavena do níže položených pasáží, což vyvolalo oddělení obou zemin 70 cm vysokou prolukou. Jáma č. 9/64 svým východním okrajem ústí lehce narušila západní (vnější) hranu příkopu, ale ne natolik, aby se její zásyp sesunul do výplně rondelu.

Obr. 1. Uherský Brod – Kyčkov. Mapa grad T_z v prostoru pravěkého kruhového příkopu (sestavil J. Tomešek).

Uherský Brod – Kyčkov. The map grad T_z in the area of a primeval circular ditch (by J. Tomešek).

Obr. 2. Uherský Brod – Kyčkov. Profily příkopu (J. Pavelčík 1974). 1 – ornice, 2 – horizont B, 3 – zásyp, 4 – splachy.

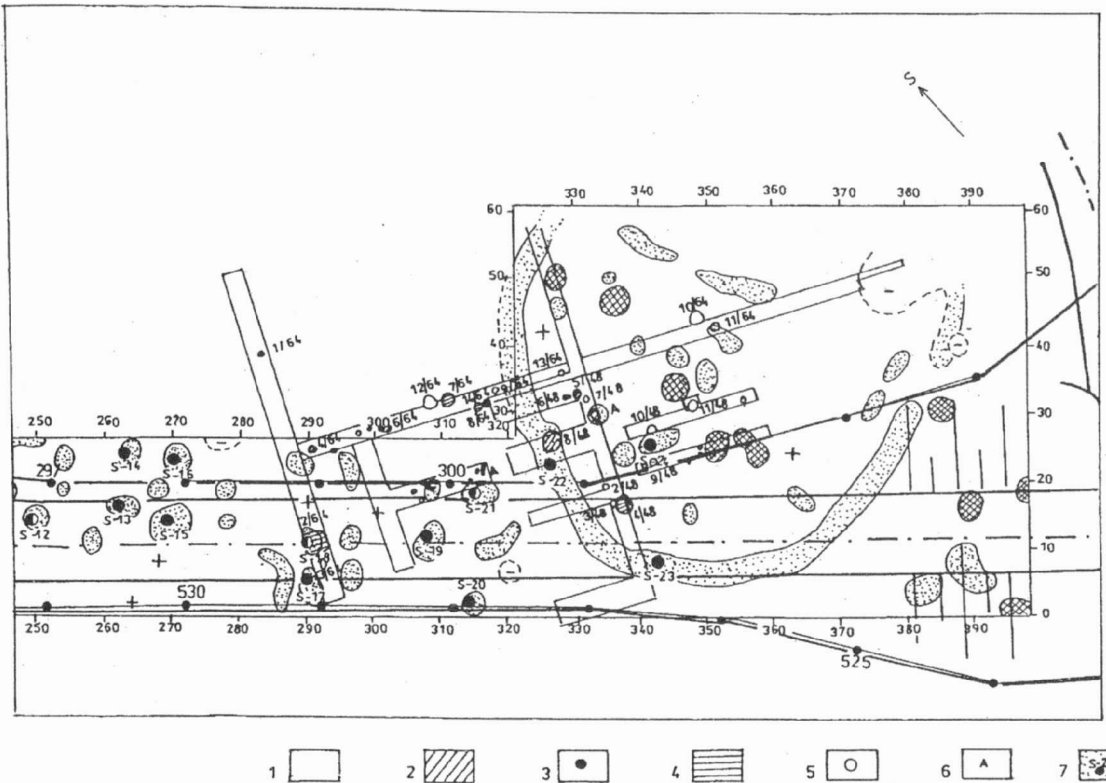
Uherský Brod – Kyčkov. Profiles of the ditch (J. Pavelčík, 1997). 1 - topsoil, 2 – horizon B, 3 – soil cover, 4 – sediments.

Ve splacích (dolní část výplně příkopu) se našlo několik silně zvětralých střeptů, (spíše drť), které lze na základě rozboru keramického materiálu považovat za úlomky nádob lengyelské kultury. Sesunutá výplň z kanelované jámy č. 8/48 neposkytla žádné nálezy. V severní části příkopu jsme nad převlakem s kostrou ovce vyzvedli deformovaný a přelomený měděný kroužek. Kdy došlo k zaplnění svrchní části příkopu nevíme. Tmavě hnědá hlína, která ji vyplňovala byla prakticky bez náleží. Pokud se zcela výjimečně narazilo na nějaký střípek, tak náležel epilengyelské osadě. Pouze v severní pasáži při hraně terasy se vedle „malovaných“ našlo i několik střípků kanelované keramiky. Tato okolnost mimo jiné svědčí o tom, že v konečném stadiu své existence byl příkop zasypán záměrně a jednorázově, a to po ukončení badenského osídlení, tj. v průběhu doby bronzové. Výskyt střeptů obou eneolitických populací ve svrchní části zásypu nad splachy, které se bezpečně váží k lengyelské osadě, lze jednoznačně vysvětlit tím, že k zásypu byla použita hlína z plochy, na níž před nedávnem stávaly obě osady a které byly v době terénních úprav již opuštěny. O tom, že v době rozkvětu horákovské kultury byl příkop zaplněn, svědčí poznatek, že v

zásypu jsme nenalezli žádné zlomky keramiky této populace, i když jáma č. 4/48 se nacházela v těsné blízkosti jižní pasáže rondelu. Ostatně křulová jamka datovaná do téhož období se vyrýsovala na hladině zásypu příkopu v poli 4/48.

Analýza doposud získaných sídelních kontextů v kombinaci s výsledky geofyzikálních prací v trase projektované přeložky silnice I/50 Uherský Brod (obr. 3) ukázala, že epilengyelská osada se rozkládala na západní polovině plochy rondelu (9 objektů z nich jedna kopulovitá pec) a v okolí jeho západního okraje. Z rozsahu a dispozice „malované“ osady je zřejmé, že západním okrajem respektovala v době ještě otevřenou a střed plata protínající terénní depresi. Bádenská osada byla oproti ní vybudována ve střední části plata zaplněném „údolu“. Na ploše za západním křídlem rondelu se dosavadním výzkumem zachytily pouze objekty č. 5 a 8/48, které vymezují východní hranici jejího sídelního areálu. Jak již bylo uvedeno výše, její jámy respektují ještě z části otevřený příkop. Pohřebiště ze starší doby bronzové a laténská osada byly umístěny při západním okraji plata. Sídlíště ze střední doby bronzové svým východním okrajem zasahovalo až k vnější hraně západní části příkopu. Nepřekročilo ho a ani ho nenarušilo. Horákovská osada zaujala obdobnou plochu jako bádenská, ale nerespektuje příkop, který byl v té době již zasypán.

Pro rondel z Uherského Brodu nacházíme jedinou analogii v jednoduchém kruhovém příkopu z Vlčnova – sušička ZD Dolní Němčí. Stavba se rozkládala ca 6 km jihozápadně od Kyčkova. Průměr rondelu, z něhož se podařilo zachytit a prozkoumat 1/3, činil 48 m. Příkop byl 160 cm široký a 29/146 cm hluboký. Dno bylo rovné, 76 cm široké a pokrývala ho vrstva splachů. Záhy po ukočení funkce byl (zřejmě ve dvou, krátce po sobě následujících etapách) zasypán. Z prozkoumaného fragmentu je zřejmé, že na vnitřní plochu rondelu, která nebyla na rozdíl od Kyčkova osídlena, vedl jeden maximálně dva vstupy. Drobné střípky datují stavbu do období lengyelské kultury. O tom, že rondel z Vlčnova byl zasypán podstatně dříve než obdobná stavba v Uherském Brodě, svědčí půdorys 27,36 m dlouhého a 3,22 m širokého domu, jehož základ tvořily tři řady kůlů. Stavba kterou můžeme datovat do II. fáze epilengyelského stupně (Oberpullendorf – Bisamberg – Lisinja II – Balaton II/III), překrývala svým severním okrajem zasypaný rondel (jedna trojice kůlů byla zapuštěna přímo do jeho výplně). Oba rondely naznačují, že stavby typu Těšetice – Svodín nepřetržují starší stupeň lengyelské kultury (MMK I) a maximálně v době rozkvětu epilengyelských skupin již nastupují stavby, s nimiž se v této podobě setkáváme i v době bronzové.

Obr. 3. Uherský Brod – Kyčkov. Korelační schéma výsledků geofyzikálních prací a celková situace dosud prozkoumaných ploch a objektů (J. Pavelčík 1974) 1 – pozdní lengyel, 2 – kanelovaná keramika, 3 – pozdní věteřovský stupeň, 4 – horákovská kultura, 5 – kůly, 6 – žlábký, 7 – vyčleněné geofyzikální anomálie a polohy ověřovacích pedologických sond.

Uherský Brod – Kyčkov. Correlative scheme of the results of geophysical surveys and an overview of so far surveyed areas and structures (J. Pavelčík, 1974) 1 – late Lengyel, 2 – cannel pottery, 3 – late Věteřov grade, 4 – Horákovská culture, 5 – stakes, 6 – drains, 7 – geophysical anomalies and positions of verifying geological probes.

Literatura:

- Hašek, V. - Tomešek, J. 1999: Zpráva o archeogeofyzikální prospekci na akci Přeložka silnice I/50 Uherský Brod – obchvat, km 5,94 – 7,70. MS AÚ AV ČR Brno.
- Pavelčík, J. 1960: Kůlová stavba a příkop u Dolního Němčí. Přehled výzkumů 1958, 71-72.
- Pavelčík, J. 1974: Eneolitická sídliště Uherský Brod – Kyčkov a Havčice – cihelna. Studie AÚ ČSAV Brno II/5. Praha.
- Pavelčík, J. 1998: Rondely na jihovýchodní Moravě. In: Otázky neolitu a eneolitu našich zemí. Turnov - Hradec Králové, 103-112.

Summary:

The geophysical operations leading to specification of the position and size of the circular ditch in the area of Uherský Brod – Kyčkov. Identification of the extent of the settlement in the surrounding area and comparing the results with the present archaeological survey.